

БІОБІБЛІОГРАФІЧНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОГО ЕЛЕКТРОННОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Секція Міжнародної наукової конференції «Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору»

Засідання секції відбулося 23 жовтня 2014 р. на базі Інституту біографічних досліджень НБУВ. До програми її роботи було включено 13 доповідей і повідомлень науковців та бібліотечних фахівців — працівників НБУВ, ЦНБ НАН Білорусі (Мінськ), Національної наукової медичної бібліотеки України, Харківської державної академії дизайну і мистецтв, інститутів НАН України. Обговорювалося широке коло проблем, пов'язаних із розвитком сучасної вітчизняної біографіки, завданнями формування біобібліографічної складової національного електронного науково-інформаційного простору.

Вступним словом роботу секції відкрив генеральний директор НБУВ, директор Інституту біографічних досліджень, доктор історичних наук **Володимир Іванович Попик**. Свою доповідь *«Новітні напрацювання у справі формування вітчизняних ресурсів біографічної інформації»* він присвятив аналізу провідних тенденцій у цій сфері, пов'язаних із розширенням соціально-комунікативних та науково-інформаційних функцій ресурсів, вдосконаленням використовуваних засобів їх організації. Йдеться насамперед про те, що ресурси, засновані на відтворенні в електронних версіях матеріалів друкованих видань, усе більше поступаються тим, що формуються на основі динамічно поповнюваних баз даних. Зазначене пояснюється швидкою еволюцією самого характеру інформаційних запитів, які все більше переходять зі сфери суто освітніх або пізнавальних інтересів до спрямування, орієнтованого на практично-інформаційне використання. При цьому великого значення набуває розбудова інтерактивних зв'язків між ресурсами, які включають персоналії або групи персоналій у цілісне інформаційне поле. Такі підходи відкривають нові можливості для користувачів як щодо вибіркового тематичного пошуку, так і щодо комбінування інформації відповідно до їхніх власних предметних зацікавлень, самостійного порівняння фактів і документів із різних джерел, критичного аналізу думок дослідників, здобуття на широкій джерельній основі нових знань. При цьому все більше місце у змістовому формуванні ресурсів, розбудові зв'язків між їх окремими сегментами посідають новітні інтелек-

туальні технології пошуку та опрацювання інформації. Завдяки цьому особа ефективно вписується у загальний контекст різноманітних сфер суспільного життя, коло сучасників, професійну чи регіональну спільноту. Традиційний виклад власне об'єктивних біографічних даних по персоналіях усе частіше доповнюється поданням у динаміці матеріалів про діяльність особи та її конкретні здобутки, зокрема реалізовані у роботі владних, громадських, економічних інституцій, наукових публікаціях, освітянських і культурно-мистецьких проектах. Характерною рисою цього процесу є створення можливостей для кожного бути не лише споживачем, а й активним співтворцем історико-біографічної інформації у «відкритих архівах», базах даних та сегментах соціальних мереж. Тим самим вітчизняна практика, хоча й із деяким запізненням і в досить обмежених обсягах, все ж успішно засвоює здобутки світового інформаційного простору.

У доповіді *«Біобібліографія бібліотекознавства у сфері професійної комунікації»* доктор історичних наук, професор, старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ **Таїсія Іванівна Ківшар** зазначила, що професійна комунікація набуває нового значення в сучасній бібліотечній діяльності, оскільки є одним з основних засобів фахової роботи й визначає її успішність, а також відкриває нові можливості для професійного розвитку спеціалістів. Суттєву роль у професійній комунікації відіграє біобібліографія, сприяючи підвищенню професійної компетенції бібліотекарів та бібліотекознавців, утвердженню пріоритетів діяльності наукових колективів. Біобібліографія бібліотекознавства як напрям наукової та практичної діяльності спрямована на створення розгалуженої системи посібників, що розкривають бібліотекознавчу спадщину окремих осіб чи груп осіб, яким присвячені ці видання. Біобібліографічні видання бібліотекознавчої проблематики становлять джерельну базу для розвитку бібліотечної біографіки, завданням якої є відтворення біографій діячів бібліотечної справи та бібліотекознавства, а також осіб, професійно пов'язаних з бібліотечною діяльністю, виявлення та аналіз різних видів історико-біографічних джерел, систематизація публікацій, вивчення особливостей біографічного письма, отримання біографічних знань тощо. В свою чергу дослідження в галузі бібліотечної біографіки активізують появу біобібліографічних посібників різних жанрів, сприяють наповненню їх біографічною та бібліографічною інформацією. Сучасним видом біобібліографічного покажчика можна вважати персональний сайт, контент якого дає змогу виявити внесок попередників і визначити роль автора в розвитку відповідної галузі знань.

Завідувач відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук **Олег Миколайович Яценко** у виступі *«Персональна бібліографія, біобібліографія: термінологічний аналіз»* розглянув термінологічні проблеми персональної біобібліографії на основі аналізу низки стандартів, навчальних посібників, енциклопедично-довідкових видань, фахових статей з теорії та методики вітчизняної бібліографії, де персональна бібліографія та біобібліографія розглядаються як вид діяльності (термінологія, класифікація і методика укладання біобібліографічних посібників). О. М. Яценко проаналізував ці роботи з метою усунення складностей у визначенні понять «персональна бібліографія», «біобібліографія», «персональний бібліографічний покажчик», «біобібліографічний покажчик», «біобібліографічний словник», висвітлив процес виникнення перших праць із «персональної бібліографії» та «біобібліографії» в Україні й засвідчив відставання існуючої термінології від практичної діяльності. Доповідачем було окреслено коло форм біобібліографічної продукції, а також виділено основний підхід до термінологічної проблеми.

Завідувач відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук **Надія Іванівна Любовець** у виступі *«Мемуарний потенціал електронних краєзнавчих ресурсів»* зазначила, що мемуари є унікальним інструментом фіксації та легалізації участі та значення конкретної особи в житті певного регіону, міста, наповнення його історією та значущістю в контексті загальноукраїнського та світового дискурсу. Сучасне суспільно-політичне і культурне піднесення по-новому поставило проблему презентації людського потенціалу України, зокрема і в краєзнавчому зрізі. Нині важливим є повсюдне створення краєзнавчих інформаційних ресурсів, що сприятиме долученню широких кіл населення до національної культурної спадщини, формуванню усталених традицій національної пам'яті. У цій справі помітною є роль бібліотек, для яких бібліотечне краєзнавство є важливим напрямом роботи. Йдеться про здійснення пошуково-практичної дослідницької діяльності бібліотек, вивчення рідного краю, пошуки нових відомостей, імен, оформлення їх у вигляді літописів, статей, повідомлень, колекцій, виставок тощо. Особливого значення у цій роботі набуває збирання й оприлюднення спогадів, мемуарної літератури. Мемуари як носії історичної свідомості суспільства, національної свідомості та національної пам'яті є важливим контентним ресурсом, який сприятиме становленню громадянського суспільства, розбудові української європейської

держави. Бібліотеки, як найбільш розгалужена система державних культурних закладів, можуть взяти на себе ініціативу залучення до співпраці в краєзнавчій царині широкого громадського загалу. На допомогу може прийти досвід організації веб-проектів на сайті Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара, а також досвід веб-проекту Всеукраїнська мережа «Громадські ініціативи України» (лінк — <http://ngonetwork.org.ua/>).

Науковий співробітник ЦНБ ім. Якуба Колоса НАН Білорусі **Олена Анатоліївна Бондаренко** у доповіді *«Бібліографи — автори електронних біобібліографій»* подала інформацію про унікальний проект з укладання серії електронних біобібліографічних покажчиків «История НАН Беларуси в лицах», започаткований ЦНБ у 2007 р., в основу якого покладена ідея створення інформаційної бази про наукову діяльність видатних білоруських учених. Першим досвідом роботи над серією став компакт-диск «История НАН Беларуси в лицах. Президенты НАН Беларуси», на якому представлено 12 біобібліографічних покажчиків учених, обраних президентами Академії наук починаючи з 1928 р. Зважаючи на те, що до сьогодні не існує універсальних методичних рекомендацій із підготовки електронних біобібліографічних покажчиків, було вирішено в цілому зберегти структуру традиційного покажчика: короткий біографічний нарис, основні дати життя та діяльності, література про життя та діяльність, хронологічний огляд наукових праць, фотодокументи, іменний покажчик. Окрім того, у процесі роботи Вчена рада ЦНБ прийняла рішення проілюструвати біобібліографічні записи повнотекстовими документами, наявними у фондах бібліотеки. Робота зі створення повноцінних електронних біобібліографічних покажчиків праць учених, які були біля витоків білоруської науки та зробили великий внесок у розвиток наукової думки, триває. Це є перспективним напрямом біобібліографії, який сприятиме дослідженню національного надбання Білорусі.

Доповідь старшого наукового співробітника Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидата історичних наук **Наталії Петрівни Марченко** *«Біобібліографічні ресурси на сайтах дитячих бібліотек України»* була присвячена виявленню, систематизації та аналізу біобібліографічних ресурсів, представлених на сайтах спеціалізованих бібліотек для дітей, які покликані створювати відповідні інформаційні ресурси, підтримувати в дітях сталий інтерес до них, формувати у читачів навички користування новітніми технологіями. Це комплексна проблема, що вимагає дослідження як стану наявних біобібліографічних ресурсів, так і рівня їх запитуваності користувачами та відповідності віковим мож-

ливостям різних груп користувачів. Окремо стоїть питання про науково-методичний супровід і рівень фахової рецензованості біобібліографічних ресурсів дитячих бібліотек, їх промоцію у межах фахового середовища тощо. Доповідачка повідомила, що серед біобібліографічних ресурсів, створюваних бібліотеками для дітей в Україні, переважають персональні, а загальні мають здебільшого краєзнавчий або тематичний характер. Найпоширенішими є ресурси краєзнавчого, літературознавчого та мистецтвознавчого спрямування, а також зорієнтовані на допомогу шкільництву та висвітлення ювілейних дат. До користувача-дитини зазвичай звернута лише рекомендаційна біобібліографія, а науково-інформаційна (науково-допоміжна) та критична у своїй більшості орієнтована на керівників дитячого читання. Серед негативних моментів Н. П. Марченко відзначила: не існує усталеної, відповідно розробленої системи біобібліографічних ресурсів для дітей різного віку; робота щодо їх створення не координується в межах країни, а провідні вітчизняні бібліотеки фактично не створюють (за невеликим винятком) біобібліографічної продукції, орієнтованої на дітей, організаторів дитячого читання чи хоча б присвячених «дитячим» персоналіям. Невирішеність організаційних аспектів в царині біобібліографування для дітей зрештою відображається на якості продукції, її методичному супроводі та рецензуванні.

Старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук **Олена Валентинівна Бугаєва** у повідомленні «*Тарас Шевченко і його музичне оточення: мемуарна складова Шевченкіани*» зазначила, що корпус мемуарної літератури із зазначеної теми представлено різними за жанрами джерелами, що, поряд з архівними документами, фактично належать до розряду першоджерел. По-перше, це листи і щоденникові записи самого Т. Шевченка, зосереджені не стільки на викладенні конкретних подій, скільки на внутрішньому стані автора, по-друге — спогади як складова книжкової біографічної Шевченкіани. Епістолярна група джерел містить унікальні документи Т. Шевченка, передусім його листування з композитором С. Гулаком-Артемівським. У «Щоденнику» Т. Шевченка, присвяченому петербурзькому періоду (1857–1858 рр.), найретельніше перелічено події, зустрічі, імена, мистецькі контакти, ніби щоб зберегти для майбутніх поколінь хроніку останніх років життя. Найбільш потужними з інформаційної точки зору є спогади, що не лише репрезентують імена Шевченкових друзів-музикантів, а й дають розуміння значення музичного оточення для поета. «Музичне коло» Т. Шевченка переважно складалося із числа провід-

них діячів української культури та російського, насамперед петербурзького, мистецького середовища, з якими пов'язана не лише «музична тема». Стосунки Т. Шевченка і С. Гулака-Артемівського в останні петербурзькі роки поета описав його знайомий З. Недоборовський. Унікальність мемуарної Шевченкіани полягає в тому, що хронологічно вона охоплює майже весь період свідомого життя митця (починаючи від шкільних років до останніх днів перебування у Петербурзі) і фактично є єдиним джерелом, що фокусує яскраві фрагменти його мистецького «перевтілення» та реалізації себе в якості музиканта, що, за свідченням сучасників, Т. Шевченко дозволяв собі робити лише в колі добрих друзів.

Доповідь доцента Харківської державної академії дизайну і мистецтв, кандидата історичних наук **Валентини Теодорівни Петрикової** *«Академік Ф. І. Шміт в сучасному науковому інформаційному просторі: ціннісні складові біобібліографії»* розкрила об'єктивні та суб'єктивні фактори інформаційного замовчування постаті Федора Івановича Шміта (1877–1941) в історії наукової думки ХХ–ХХІ ст. Його наукові відкриття в гуманітарному напрямі наукознавства мали інтегративний характер і тому вже в 20-ті рр. ХХ ст. сформувавши особливий методологічний погляд на розвиток таких наук, як теорія мистецтва, історія мистецтва, соціологія мистецтва, всесвітня і локальна історія, культурологія та історія культури. Проте епізодичність досліджень про Ф. І. Шміта в сучасній українській біографіці пояснюється об'єктивним станом вітчизняної наукової біографістики: найперше — недовідомістю розробкою нею, неоднозначністю і термінологічною складністю визначення поняття «діяч української науки». Парадоксально, але, по суті, невирішеним залишається питання, чи належить Ф. І. Шміт як вчений, що розробляв найбільш загальні культурно-цивілізаційні проблеми на світовому матеріалі, до числа видатних діячів власне України. Об'єктивні фактори відсутності довершених біобібліографічних досліджень про вченого належать до площини наукознавства, зокрема сучасних вимірів і оцінювання наукових доробків з позицій аксіологічної концепції наукової діяльності у філософії науки. Навіть у ХХІ ст. ще відсутні цілісні наукові праці, які б розглядали системність наукового світогляду науковця і висвітлювали його науковий доробок через методологію філософії науки. Іншою об'єктивною причиною «невизнаності» та «забутості» вченого є збереження в сучасних біографічних дослідженнях суто описово-джерелознавчого методу. Домінуючий принцип лінійності у більшості біографічних досліджень на користь уніфікації описів не сприяє створенню комплексних праць, що поєднують

наукознавчий аналіз надбання персони та біографічний опис життя діяча науки. На думку доповідача, біографічні видання слід розглядати лише як першоступеневий етап (підґрунтя) до створення аналітичних праць про діячів науки в межах галузевого наукознавства. Науковому мисленню Ф. І. Шміта притаманна фундаментальність, яка прямолінійно не поєднується з ознакою «національний», проте дослідження його спадщини варто вести саме в площині інтелектуального і культурного зростання України. Знаменним є те, що значимість наукових студій вченого з історії і теорії мистецтва була оцінена саме в Україні як академічна: Ф. І. Шміт першим в історії УАН отримав звання академіка в галузі мистецтвознавства. Важливим фактором об'єктивного оцінювання наукового внеску академіка Ф. І. Шміта в національну науку може залишатися бібліографія його праць, яка межує сьогодні, за обставин життя і праці вченого, з архівознавством, музеєзнавством, джерелознавством педагогіки та іншими гуманітарними галузями.

Науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ **Юлія Вікторівна Вернік** та молодший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень **Тетяна Володимирівна Котлярова** у спільному повідомленні «*Media-ресурси у збереженні і поширенні біографічної інформації*» зосередилися на класифікації біографічних медіа-ресурсів та їх функціях у сучасному інформаційному суспільстві. Наявні способи і методи організації медіа-даних широко впроваджуються у традиційні форми науки і культури, суттєво їх змінюючи. Серед іншого це стосується біографіки і біографістики. Новітні технології подання інформації можуть не тільки забезпечити меморіальні цінності духовної спадщини суспільства, полегшити публічний доступ до біографій видатних постатей, а й упровадити відповідні технології організації входження інформації у повсякденне життя пересічної людини. Це може задовольнити потребу у фіксації особистого минулого у вигляді фото- і відеоархівів, щоденникових записів у соціальних мережах тощо та в оприлюдненні власних біографій у глобальній мережі. Найрозповсюдженішими технологіями в організації і збереженні біографічної інформації є блоги, соціальні мережі, електронні ЗМІ, електронні енциклопедії.

Світлана Вікторівна Муріна, молодший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ у повідомленні «*Особливості біографічної інформації про діячів освіти на сайтах мережі Інтернет*» розглянула вплив інформаційної революції на сферу біографічних досліджень, формування електронних біографічних інформаційних ресурсів. Важливим напрямом їх роз-

витку стає поєднання біографічної інформації про діячів освіти з електронними бібліотеками та оцифрованою біографічною літературою. Аналіз сучасного стану наукової розробки комп'ютерних баз біографічних даних дає підстави говорити про відсутність поки що в Україні дійсно глибоких, ґрунтовних досліджень з цієї проблематики. Водночас створення цих баз має не тільки наукове, а й загальнокультурне значення.

Провідний бібліотекар Національної наукової медичної бібліотеки України **Олена Олександрівна Горобець** виступила з повідомленням *«Біобібліографічний напрям роботи Національної наукової медичної бібліотеки України у сфері інформаційного простору»*, у якому наголосила, що він сприяє формуванню культури користувачів, піднесенню їхнього освітнього потенціалу. Заснування серії *«Медична біографістика»* та вихід циклу біобібліографічних видань — це ще один впевнений крок до популяризації української науки та формування національної свідомості у суспільстві.

У повідомленні *«Постатівчених-геологів Катеринославського вищого гірничого училища XIX – початку XX ст. (науково-педагогічний та бібліографічний аспекти наукової спадщини)»* молодшого наукового співробітника Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України (Дніпропетровськ) **Наталії Володимирівни Осінньої** було розкрито етапи дослідження наукової спадщини вчених-гірників у книгознавчому контексті: вивчення біографій учених-гірників, аналіз їхньої науково-педагогічної та просвітницької діяльності, опрацювання наукової спадщини і виявлення структури наукової комунікації вчених. Результати роботи дозволяють стверджувати, що наукова спадщина вчених Катеринославського вищого гірничого училища XIX — початку XX ст. представлена широким тематико-типологічним спектром видань, які відповідали вимогам розвитку гірничих знань та поліграфічним можливостям того часу, і стала значним явищем в гірничих наукових колах. Висока бібліографічна культура вчених-гірників, знання іноземних мов, міжкультурна комунікація і прагнення до популяризації вітчизняних досягнень було тим фундаментом, на якому зародилися основи оглядової, ретроспективної і поточної бібліографії.

Підсумком засідання став висновок про необхідність для досягнення вагомих результатів в обговорюваній справі дієвої співпраці вчених і спеціалістів наукових установ, закладів освіти, бібліотек, архівів та музеїв, дослідників з громадських осередків на основі тісної кооперації їхніх зусиль.

Н.І. Любовець, Т.В. Котлярова